

Kentsel Dinamikler ile Değişen Enformel Konut Yerleşmelerinde “Aidiyet” Kavramının Tartışılması

Discussion of Place Attachment Concept in Informal Settlements Under Urban Dynamics

F. Yurdanur DÜLGEROĞLU YÜKSEL, Fatma Ahsen ÖZSOY, Gülçin PULAT GÖKMEN

ÖZ

İstanbul’da beklenen deprem riskine karşı kentsel dokunun hazırlıklı hale getirilmesiyle ilgili çalışmalar, planlı ve plansız konut alanlarında kendine özgü sorunlarıyla devam etmektedir. Çoğunlukla tekil bina yenilemeleri şeklinde ilerleyen; bazı yerlerde yapı adası ölçeğinde gözlenen uygulamalar yoğun kent içi hareketliliğe yol açmaktadır. Bu hareketliliğin yarattığı sorunlardan yola çıkarak bu çalışmada, yaşanabilir konut alanları oluşturulabilmesi için “yere bağlılık” kavramının çevre kalitesi bağlamında irdelenmesi hedeflenmektedir. Büyük kentlerdeki yenileme süreçlerinde mevcut kullanıcıların yer değiştirmek zorunda bırakılması konusunun sıkça yaşanan bir problem olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmada “yer aidiyeti” konusu; Kâğıthane ilçesinde başlatılan kentsel dönüşüm süreçleriyle ilişkili olarak gerçekleştirilen bir araştırmanın verilerinden yararlanarak çevre kalitesi, güvenlik, memnuniyet, toplumsal bağlar, yerinde dönüşüm eğilimi, vb. parametreler üzerinden ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Yapılan alan çalışmasında yere bağlılık düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Görüşülen mahalle sakinleri yaşadıkları alanı sahiplenmekte, sorunlarına çözüm aramak üzere yerel yönetim ile birlikte çalışmalar yapmaktadır. Yerleşme sakinlerinden alınan bilgilerin, yaşanabilir çevreler oluşturması beklenen kentsel dönüşüm politikalarına önemli bir girdi sağlaması gerekir. Yerinde Dönüşüm Modelinin uygulanması durumunda öncelikle yerel yönetimlerce bir plan yapılması, alanda mevcut yapıların durumlarının tespit edilmesi, deprem açısından riskli yapıların planlı ve aşamalı bir biçimde yıkılması, erişilebilir yeni konutlar yapılarak mahalle sakinlerinin yerleşmede kalmalarının sağlanması konuları önem kazanmaktadır. Kentsel dönüşüme yönelik yasanın temel amacına uygun olarak gerçekleştirilen uygulamalarda ilk hedefin mahallelerde yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yaşanabilir alanlar oluşturulması olduğu söylenebilir. Ancak mahalle sakinlerinin yenilenme sonrasında evlerine geri dönememelerinin kentte yaşama hakları ile ilgili bir sorun teşkil ettiği açıkça görülmektedir. Bu soruna yönelik olarak, dönüşüm politikaları içinde mahalle sakinlerinin aidiyet duygusunun dikkate alınmasının gerekliliği önem kazanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Aidiyet; kentsel dönüşüm; konut; yere bağlılık.

ABSTRACT

Studies on preparing the urban tissue against expected Istanbul earthquake has been going on in planned-unplanned housing settlements. Implementations so far have taken the form of renewal on one plot of land in general, and on an urban block in sometimes, causing intense inner city mobility issue. This paper aims to inquire into “place attachment” within the context of environmental quality, as in big cities, renewal processes seem to arise relocation problem of the residents. In this study, “place attachment” theme is examined over Kağıthane research data related to undergoing urban transformation. The focused parameters are environmental quality, security, satisfaction, social bonds, in-situ transformation trends etc. The findings indicate a high-level place attachment. Residents interviewed have a strong sense of territoriality over their quarters; and they cooperate with the local authorities in solving their problems. Therefore, the residents’ knowledge should feed into urban renewal policies. If in-situ urban transformation model is to be adopted by the local authorities, the priority should be given to the preparing a plan, inventorying building quality in the area, demolishing those buildings under earthquake risk in planned phases, and constructing affordable housing for the residents to remain in the settlement. Within the major goal of urban transformation law, implementations should improve life quality in the quarters and create liveable environments and the residents should return to their houses. Therefore, “place attachment” must not be neglected as part of renewal processes.

Keywords: Sense of belonging; urban transformation; housing; place attachment.

Bu bildiri 2014 yılında tamamlanan ve İTÜ Bilimsel Araştırma Proje Birimi’nce desteklenen “Sürdürülebilir Mekânsal ve Toplumsal Dönüşüm İçin Bir Model Araştırması” isimli araştırma projesinin verilerine dayanmaktadır (Dülgeroğlu Yüksel, Y., (Yürütücü), Pulat Gökmen, G., Özsoy, A.).

Bu bildiri 26. ENHR Uluslararası Konferansı’nda sunulmuş bildiriden yararlanılarak üretilmiştir. “Beyond Globalisation: Remaking Housing Policy in a Complex World”, WS08: “Housing in Developing Countries”, 1-4 Temmuz 2014, Edinburg, İngiltere. (Dweller’s Place Attachment in Housing Environments & Housing Policy), (Pulat Gokmen, G., Dulgeroglu, Y., Ozsoy, A.).

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 20 Temmuz 2018 - Kabul tarihi: 07 Mart 2019

İletişim: Gülçin PULAT GÖKMEN. e-posta: ggokmen@itu.edu.tr

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

İstanbul’da beklenen deprem riskine karşı kentsel dokunun hazırlıklı hale getirilmesiyle ilgili çalışmalar, planlı ve plansız gelişen konut alanlarında kendine özgü sorunlarıyla devam etmektedir. Çoğunlukla tekil bina yenilemeleri şeklinde ilerleyen; bazı yerlerde yapı adası ölçeğinde gözlenen uygulamalar yoğun kent içi hareketliliğe yol açmaktadır. Bu hareketliliğin yarattığı sorunlardan yola çıkarak bu çalışmada, yaşanabilir konut alanları oluşturulabilmesi için “yere bağlılık” kavramının çevre kalitesi bağlamında irdelenmesi hedeflenmektedir. Büyük kentlerdeki yenileme süreçlerinde mevcut kullanıcıların yer değiştirmek zorunda bırakılmasının sıkça yaşanan bir problem olduğu gözlenmektedir. Yaşanabilir bir çevre oluşturmada yere bağlılık (place attachment) ile kimlik (identity) ve aidiyet duygusu (sense of belonging) kavramları öne çıkmakta, konunun çevre-davranış kuramları üzerinden incelenmesi önemli görülmektedir.

Türkiye’de günümüz konut politikasının gündemi deprem riski taşıyan yerlerdeki mevcut kentsel konutların dönüştürülmesine odaklanmıştır. Kentsel dönüşüm süreci 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü” hakkındaki yasa ile yürütülmektedir: Bu yasada kentlerde öncelikle deprem riski yüksek olan alanlarda yer alan konutların koşullarına bağlı olarak iyileştirilmesi, yıkılması ve yenilenmesi kararları ile teknik standartlara ve estetik normlara uygun, sağlıklı ve güvenli bir ortam yaratılması amaçlanmıştır. Sağlıklı ve planlı bir kentsel ortamda inşa edilmiş kaliteli konutlarda yaşamak herkes için anayasal bir hak olduğundan, yeni dönüşüm yasasıyla bu gerekliliğin yerine getirilmesi hedeflenmiştir. Yasa, zemin özellikleri bakımından yerleşime uygun olmayan, doğal afetlerin etkili olduğu, ya da yetersiz sosyal ve teknik altyapıya sahip alanlar ile yıpranmış, eski, plansız ve denetimsiz yapılmış binaları kapsamaktadır. Çıkarılan yasa ile 20 yıl içinde yaklaşık 6,5 milyon riskli konutun yıkılması ve risk altındaki kentsel alanların dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Bu çalışmada araştırma alanı olarak Kâğıthane ilçesi seçilmiştir. İstanbul’un “Dünya Kenti”ne dönüşümü için önemli yatırımların yapıldığı süreçte Kâğıthane, Cendere

vadisindeki büyük projelerle öne çıkan ilçelerden biri durumundadır.

Kâğıthane ilçesinin geçmişine bakıldığında önce kentin mesire (piknik) yeri olarak kullanıldığı,sonraları gelişen sanayi tesisleri ile önemli sanayi arkeoloji alanlarından biri olduğu görülmektedir. Bugün ilçe Cendere vadisi boyunca İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) tarafından başlatılan projelerle büyük bir değişim geçirmektedir. Alandaki sanayi tesislerinin taşınması ile boşalan alanlara vadi boyunca üst gelir grupları için konutlar, ve ofis, alışveriş merkezi, otel, vb. projeler gerçekleştirilmektedir. Geçmişte ilçede sanayi yatırımları yapılması paralelinde kendiliğinden gelişen enformel konut yerleşimleri ve mahalleler yerini günümüzde dönüşüm projeleri ile farklı bir mimari anlayış ve farklı bir toplumsal kesime bırakmaktadır. Sanayinin zaman içinde yayılması ile birlikte, kendi dinamikleri ile gelişen bölge yeni kentsel faaliyetleriyle hızlı bir dönüşüm tehdidi altında kalmaktadır.

Makalede, bölgede yaşayanların perspektifinden yerleşimdeki kentsel dönüşümün dinamikleri yere bağlılık, kimlik ve aidiyet kavramları üzerinden incelenmektedir. Bu amaçla Kâğıthane’nin seçilen üç mahallesinde (Nurtepe, Talatpaşa, Çeliklepe) geniş kapsamlı bir araştırma yapılmış, bölgedeki dönüşüm sürecine tanıklık eden 1013 hane halkı ile yapılandırılmış görüşmeler ve anketler gerçekleştirilmiştir (Şekil 1). Ayrıca mahalle sakinleri, muhtarlar, müteahhitler, emlakçılar ve dernek yöneticileri gibi sürecin temel aktörleriyle bir odak grubu çalışması ve “derinlemesine görüşmeler” yapılmıştır.

Konutta Aidiyet, Memnuniyet ve Yer Duygusu

Genel olarak kimlik, bireyin kim ya da ne olduğunu tanımlar. Kişiyeye özgü özellikler bireysel kimliği oluştururken sosyal kimliğimiz toplumsal cinsiyet, etnik köken, milliyet, din, sosyal sınıf gibi bir sosyal grup ya da kategoriye ait olmamıza dayanır (Bonaiuto ve Bonnes, 2000).

Yakın olma durumu, akrabalık bağları, paylaşılan konum ve fiziksel yakınlık yoluyla ilişkileri destekleyerek, bireyin kimliğini korumasına yardımcı olur ve onu dünya ile birleştirir. Her biri kendine özgü olsa da, birey içinde yetiştiği kendi dünyasına aittir ve genellikle bu dünyada tartışmasız

Şekil 1. Kâğıthane genel görünüşü.

kabul görür. Yakınlık durumu da birey için çok önemlidir, çünkü doğrudan diğer insanları ve ilişkileri içeren bir dünya sağlar (Seamon, 1993).

Çevresel psikoloji literatürü esas olarak, mekânların duygusal nitelikleri ve yere bağlılık olmak üzere iki yapı üzerine kurulmuştur. Brown ve Perkins'e göre (1992), yer aidiyeti insanların sosyal ve fiziksel çevreleriyle zaman içinde geliştirdiği olumlu duygusal, bilişsel ve davranışsal bağlar olarak tanımlanır. Konut çevreleri ilişkisel ve zamansal olarak dikkat çekmeleri nedeniyle, insanların yaşamları boyunca bağlanabilecekleri en önemli ve dolayısıyla en çok çalışılan yerdir. Konut aidiyeti ile ilgili çalışmalar, konuyu insan ve konutun tüm yönleri arasındaki duygusal bağlar şeklinde ele alır (Bonaiuto, Fornara, Bonnes, 2003). Scannel ve Gifford (2010), yer aidiyetinin kişi, psikolojik süreçler ve yer olmak üzere üç boyutlu bir kavram olarak görüldüğü bir çerçeve önermektedirler. Bu üç boyutlu çerçeve literatürdeki ana tanımların ve yer aidiyetinin kapsamlı bir biçimde anlaşılmasını sağlar.

Yer aidiyeti insanların yaşadıkları yerlere bağlanmasıdır. Bu da işlevsel (veya pratik) bağlanma ve duygusal bağlanma olmak üzere iki şekilde olabilir. Fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarımızı karşılayan, amaçlarımız ve yaşam tarzımızla uyumlu bir yer ile daha güçlü bir bağ kurarız. Öz kimliğimizi destekleyen yerlere duygusal olarak bağlanırsınız. Genellikle işlevsel ve duygusal bağlar arasında bir ilişki olduğu kabul edilir, bu nedenle: "bir yere aidiyet, ortama ilişkin deneyim ve bireyi o yere duygusal olarak bağlayan coğrafi konumla ilgili duyguların toplamıdır" (Rubinstein ve Parmlee, 1992).

Araştırmalar bireyin yere bağlılığı üzerindeki en güçlü etkinin o yerdeki ikamet süresi olduğunu göstermektedir, kişinin ikamet ettiği yerde kalma süresi arttıkça oradaki topluma karşı olumlu duygularının arttığı görülmektedir.

Yer aidiyeti konusunda toplumsal bağlamın kendisi de önemli bir etkidir: bireyler başkalarının da kendilerini ait hissettikleri, çok sayıda arkadaş ve akrabalarının bulunduğu, uzun süredir yaşanan, yerel örgütlere yüksek düzeyde katılımın olduğu yerlere muhtemelen daha çok aidiyet hissederek.

Aidiyetin karmaşık doğası kavramın oluşumu, amacı ve rolü ile bağlantılı olarak psikolojik, sosyal ve kültürel süreçlere işaret etmektedir.

Yer aidiyeti, bir grup araştırmacı tarafından temel bir insan gereksinimi olarak kabul edilirken, diğerleri tarafından varlıksal bir gereklilik olarak kabul edilmemektedir (Relph, 1976, Appadurai, 1996; Hannerz, 1996; Rojek ve Urry, 1997). Bazı araştırmacılar kentlerde oluşan mekânların tekdüzeliği, artan hareketlilik ve mekânlarla işlevsel ilişkilerin güçlenmesi nedeniyle konunun tehdit altında olduğunu kabul ederken, diğerleri hareketlilik ve iletişim teknolojisinin insanları yerel bağlarından tamamen uzaklaştırdığını söylemektedir (Hay, 1998; Meyrowitz, 1985). Bu da mo-

dern toplumda yer aidiyeti konusunda fikir birliği olmadığı anlamına gelmektedir. Yer aidiyeti yaşlı insanlar ve o yerde daha uzun süre yaşamış olanlar ile güçlü sosyal ağlara ve düşük suç oranlarına sahip bölgelerdeki kişiler için daha yüksek olma eğilimindedir.

Konutun yüksek oranda el değiştirmesi (mekânsal hareketliliğin yüksek olması) sosyal ağları zayıflatarak ve bölgedeki fiziksel ya da sosyal güvenlik duygusunu aşındırarak yer aidiyetini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Yer aidiyetinin en aşırı durumu, alanın savunulması (territoriality) ya da mekânın kontrolüdür. Mekâna sahip olunması, kendi imge ve kimliği ile olan ilişkilerinden kaynaklanabilir, böylece birey başkalarının / yabancıların alanı tüketmesini istemez ve onu korumak ister (Brower, 1980). Alanın savunulması biçimindeki yer aidiyeti, sosyal etkileşim ve mahremiyetin düzenlenmesine de hizmet edebilir (Harris vd., 1996). Son olarak, "birincil savunma bölgeleri", mekânın kişiselleştirilmesi yoluyla bireysel kimliği ifade etmek için kullanılır ve bu da duygusal bağları yoğunlaştırır (Brown ve Werner, 1985).

Kentsel Dönüşüm Süreci ve Yer Aidiyeti Araştırması Bulguları

Proshansky vd. (1983) insanların gündelik yaşamında aidiyetin psikolojik ve sosyal işlevleri dendiğinde anıları, düşünceleri, hisleri, tutumları, değerleri, tercihleri ve anlamları kastetmektedirler. Etnik köken, konut tipi ve özellikleri bağlanma düzeylerini etkilemektedir. Ancak mahalleye ilişkin bireysel görüşler, yaş ve orada yaşanan süre baskın etkenler olarak kalmaktadır. Komşuluk ünitesinin mekânsal ölçeği de yere bağlılığın temel biçimine ilişkin olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Ev sahipliğinin fazla olduğu bölgelerde aidiyet düzeyi artmaktadır.

Bu araştırmada ev ve mahalleye bağlanma düzeyini ve yer algısını tanımlamak ve ölçmek için ele alınan parametreler şöyle tanımlanmıştır:

- Kağıthane'ye geliş, konut ve mahallede kalma süresi,
 - Sosyal bağlar ve yer aidiyeti,
 - Çevresel kalite / güvenlik,
 - Konuttan ve mahalleden memnuniyet,
 - Yerinde dönüşüm eğilimi konusundaki görüşler,
- Kağıthane'ye geliş, konut ve mahallede kalma süresi

Örneklemin %57.1'i memleketinden Kağıthane'ye göç ettiklerini ve bu alanda uzun süredir yaşadıklarını belirtmişlerdir (Şekil 2). Doğduğundan bu yana bölgede yaşayanlar örneklemin yaklaşık dörtte biri (%25.3), 26 yıldan uzun bir süredir yaşayanlar ise yaklaşık beşte biri (%21.7) olarak görülmektedir. Görüşülenlerin %68.4'ü 10 yıldan daha uzun bir süredir alanda yaşadığını belirtmiştir. Görüşmecilerin yaklaşık üçte birini (%38.9) İstanbul'daki diğer semtlerden buraya yerleşenler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanla-

Şekil 2. Kağıthane’de yeni-eski konutların bir arada görünümü.

rın buldukları yere ilişkin aidiyet hissi ile yaşadıkları yerde kalma süreleri karşılaştırıldığında aidiyet ve kalma süresi arasında istatistiksel (%99 anlamlılık düzeyinde) ilişki olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Evin mülkiyetine bakıldığında görüşmecilerin %60.5’inin kendi evlerine sahip olduğu görülmektedir. Evlerini ne zaman aldıkları ya da yaptıkları sorulduğunda %62.0 oranında 10 yıldan fazla bir süre olduğu yanıtını vermiştir. Bu grubun yaklaşık üçte biri (%30.0) miras yoluyla konut edindiğini ifade etmiştir. Evlerini elde etmek için kullandıkları mali kaynaklar sorulduğunda yarıdan fazlası (%59.1) “kendi kaynaklarıyla” olduğunu; üçte birinden azı (%28.2) ise “aile

desteği” olarak ev sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Çok az sayıda (%3.8) kişinin banka kredisi aldığı görülmüştür. Tablo 2’ye bakıldığında görüşülen kişilerin kendini bulunduğu yere ait hissetme ile mülkiyet durumu karşılaştırıldığında aidiyet ve mülkiyet arasında istatistiksel (%99 anlamlılık düzeyinde) ilişki olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Alanda yapılan görüşmelerde elde edilen niceliksel veriler konutun el değiştirmesi ya da boş bırakılması durumunun dolaylı olarak yere bağlılığı etkilediğini düşündürmekte (Sampson vd, 1997), yoksul bölgelerde konutlarda görülen yüksek oranda el değiştirmenin sorun yarattığını göstermektedir. Yeni komşulara güvenme ve güvensizlik

Tablo 1. Aidiyet - kalma süresi karşılaştırması

			Kalma süresi							Total	
			Doğumdan beri	0-4 yıl	5-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21-25 yıl	26 ve üzeri	Yanıtsız	
Aidiyet	Evet	Count	219	76	132	79	55	31	194	7	793
		% of Total	21.6%	7.5%	13.0%	7.8%	5.4%	3.1%	19.2%	0.7%	78.3%
	Hayır	Count	22	34	26	8	10	8	13	3	124
		% of Total	2.2%	3.4%	2.6%	0.8%	1.0%	0.8%	1.3%	0.3%	12.2%
	Bazan	Count	14	16	16	9	8	7	9	2	81
		% of Total	1.4%	1.6%	1.6%	0.9%	0.8%	0.7%	0.9%	0.2%	8.0%
	Yanıtsız	Count	1	5	3	1	1	0	4	0	15
		% of Total	0.1%	0.5%	0.3%	0.1%	0.1%	0.0%	0.4%	0.0%	1.5%
Total		Count	256	131	177	97	74	46	220	12	1013
		% of Total	25.3%	12.9%	17.5%	9.6%	7.3%	4.5%	21.7%	1.2%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	70.740 ^a	21	.000
Likelihood Ratio	68.097	21	.000
Linear-by-Linear Association	.968	1	.325
N of Valid Cases	1013		

^a11 cells (34.4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 18.

sorunlarının üstesinden gelmek zor olabilir. Bireyler için taşınma (hareketlilik), konut ihtiyacı ve beklentileriyle daha iyi uyum sağlamak demektir. Toplumlar için yüksek düzeyde konutun el değiştirmesi, sosyal bağların ve bölgedeki komşuluk ilişkilerinin bozulması nedeniyle potansiyel bir sorun olarak görülme eğilimindedir.

Görüşülen kişilerin %38.94'ünün İstanbul'un diğer semtlerinden bölgeye gelenler olduğu görülmektedir. Bireylerin bu mahalleyi tercih etme nedeni sorulduğunda %29 oranında daha önce de bu mahallede oturuyor oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular, şehir içindeki ikamet hareketliliğinden mahallelinin yere bağlanma özelliğinin olumsuz olarak etkilenmediğini göstermektedir.

Çevresel Kalite/Güvenlik

Araştırmada yere bağlılık kavramı ile ilgili çevresel niteliklerin bir göstergesi olarak, mahallenin güvenliği sorgulanmıştır. Görüşülen kişilerin %54.3'ü mahallelerinin güvenli olduğunu, %13.8'i çok güvenli olduğunu düşünürken, %29.2'si güvenli olmadığını söylemiştir. Mahalledeki güvensiz yerler sorulduğunda görüşülen kişilerin %32.3'ü sokaklar ve genel olarak mahallenin tamamını; %28.6'sı ise arka sokakları güvensiz bulduğunu ifade etmiştir. Görüşmecilerin aidiyet hisleri ile mahallenin güvenliği konusu karşılaştırıldığında (Tablo 3) aidiyet ve güven arasında istatistiksel (%99 anlamlılık düzeyinde) ilişki olduğu görülmektedir.

Buna karşın bir başka soruda konuşulan mahalle sakinlerinin %71.6'sı mahallede geceleri parklarda, meydan-

larda ve sokaklarda rahatça yürüyebildiklerini söylemiştir. Mahallenin güvenli bir alan olarak algılanması göz önünde bulundurulduğunda, yer aidiyetinin güçlü olduğu düşünülebilir. Görüşmecilerin aidiyet hisleri ile mahallede geceleri rahat dolaşma sorularına verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında aidiyet ve 'mahallede rahat dolaşma' arasında da istatistiksel (%99 anlamlılık düzeyinde) ilişki olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Binaların deprem riski ve güvenliği ile ilgili görüşleri sorulduğunda, görüşülen kişilerin %39.9'u binalarının deprem riski taşımadığını düşünmekte, %31.2'si binaların sağlamlığı konusunda yeterli bilgiye sahip olmamakta, %28.2'si ise riskli bir binada yaşadıklarına inanmaktadır. Binalarının kentsel dönüşüm alanında yer alıp almaması konusunda görüşleri sorulduğunda görüşülen kişilerin %43.6'sı yer almalı derken %41.9'u yer almamalı yanıtı vermiş, %9.6'sı ise kararsız kalmıştır.

Çevreden ve Konuttan Memnuniyet

Toplumsal memnuniyet, insanların çevre algılarından ve bağımsız ölçülen nesnel koşullardan çok toplumun duyarlılığı ve çeşitliliğini oluşturan algı düzeylerinden etkilenmekte ve bu durum daha fazla farklılaşmaya neden olmaktadır (Campbell vd., 1976). Yer aidiyeti ve toplumsal aidiyet konularında yapılan literatür taraması bize, bir mahallede yerel halkın katılımının sağlanabilmesi için insanların büyük bir olasılıkla yer ile duygusal bağlar kurmaları gerektiğini göstermektedir.

Tablo 2. Aidiyet - mülkiyet karşılaştırması

			Mülkiyet			Total
			Mal sahibi	Kıracı	Aileye ait	
Aidiyet	Evet	Count	512	259	22	793
		% of Total	50.5%	25.6%	2.2%	78.3%
	Hayır	Count	66	55	3	124
		% of Total	6.5%	5.4%	0.3%	12.2%
	Bazan	Count	33	47	1	81
		% of Total	3.3%	4.6%	0.1%	8.0%
	Yanıtsız	Count	2	13	0	15
		% of Total	0.2%	1.3%	0.0%	1.5%
Total		Count	613	374	26	1013
		% of Total	60.5%	36.9%	2.6%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	40.658 ^a	6	.000
Likelihood Ratio	40.238	6	.000
Linear-by-Linear Association	24.659	1	.000
N of Valid Cases	1013		

^a3 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 38.

Tablo 3. Aidiyet - güven karşılaştırması

		Güven					Total	
		Çok güvenli	Güvenli	Az güvenli	Güvensiz	Hiç güvenli değil		
Aidiyet	Evet	Count	129	461	128	59	16	793
		% of Total	12.7%	45.5%	12.6%	5.8%	1.6%	78.3%
Hayır	Hayır	Count	5	46	15	52	6	124
		% of Total	0.5%	4.5%	1.5%	5.1%	0.6%	12.2%
Bazan	Bazan	Count	6	31	31	9	4	81
		% of Total	0.6%	3.1%	3.1%	0.9%	0.4%	8.0%
Yanıtız	Yanıtız	Count	0	12	2	0	1	15
		% of Total	0.0%	1.2%	0.2%	0.0%	0.1%	1.5%
Total	Total	Count	140	550	176	120	27	1013
		% of Total	13.8%	54.3%	17.4%	11.8%	2.7%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	169.758 ^a	12	.000
Likelihood Ratio	136.483	12	.000
Linear-by-Linear Association	45.972	1	.000
N of Valid Cases	1013		

^a6 cells (30.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 40.

Görüşmelerde kişilere bu mahalleyi tercih etmelerinin sebebi sorulduğunda yaklaşık üçte biri (%28.5) daha önce bu mahallede yaşadıklarını, yaklaşık beşte biri (%20.9) ak-

rabalarının bu mahallede yaşadığını söylemişlerdir. Görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri (%18.7) konut fiyatlarının uygun olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4. Aidiyet - rahatça dolaşım karşılaştırması

		Rahatça dolaşma		Total	
		Evet	Hayır		
Aidiyet	Evet	Count	599	194	793
		% of Total	59.1%	19.2%	78.3%
Hayır	Hayır	Count	64	60	124
		% of Total	6.3%	5.9%	12.2%
Bazan	Bazan	Count	50	31	81
		% of Total	4.9%	3.1%	8.0%
Yanıtız	Yanıtız	Count	12	3	15
		% of Total	1.2%	0.3%	1.5%
Total	Total	Count	725	288	1013
		% of Total	71.6%	28.4%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	34.781 ^a	3	.000
Likelihood Ratio	32.488	3	.000
Linear-by-Linear Association	14.075	1	.000
N of Valid Cases	1013		

^a1 cells (12.5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.26.

Tablo 5. Aidiyet - memnuniyet karşılaştırması

		Memnuniyet					Total	
		Çok memnun	Memnun	İdare eder	Memnun değilim	Hiç memnun değil		
Aidiyet	Evet	Count	270	424	55	33	11	793
		% of Total	26.7%	41.9%	5.4%	3.3%	1.1%	78.3%
Hayır	Hayır	Count	12	57	18	24	13	124
		% of Total	1.2%	5.6%	1.8%	2.4%	1.3%	12.2%
Bazan	Bazan	Count	11	43	15	9	3	81
		% of Total	1.1%	4.2%	1.5%	0.9%	0.3%	8.0%
Yanıtsız	Yanıtsız	Count	5	7	1	1	1	15
		% of Total	0.5%	0.7%	0.1%	0.1%	0.1%	1.5%
Total	Total	Count	298	531	89	67	28	1013
		% of Total	29.4%	52.4%	8.8%	6.6%	2.8%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	120.358 ^a	12	.000
Likelihood Ratio	105.001	12	.000
Linear-by-Linear Association	56.501	1	.000
N of Valid Cases	1013		

^a6 cells (30.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 41.

Anketlerde evlerinden memnun/çok memnun olduklarını ifade edenler %68.6 oranındadır. Evinden memnun olma konusu ile mahalleyi sahiplenme konusu karşılaştırıldığında (Tablo 5) aidiyet ve memnuniyet arasında istatistiksel (%99 anlamlılık düzeyinde) ilişki olduğu görülmüştür.

Evinden memnun olmayanlar genellikle evlerinin eski ve yıpranmış olmasını, depreme dayanıklı olmamasını, küçük, iyi aydınlatılmamış, iyi konumlandırılmamış olmasını dile getirmişlerdir.

Evin altyapısına ilişkin sorulara alınan yanıtlarda görüşülen evlerin hemen tümünde (%99.4) şehir suyu şebekesi ve elektrik olduğu, çoğunda ise enerji kaynağı olarak doğal gaz (%87.1) kullanıldığı belirtilmektedir. Görüşme yapılan evlerin %63.2'sinde internet bağlantısı sağlandığı görülmektedir.

Kişilere bahçelerini kullanma biçimleri sorulduğunda yarısından fazlası (%63.3) genellikle oturup sohbet ettiklerini ifade etmişler; %23.1'i ise komşularıyla bahçede buluşmalarını ve eğlenceli vakit geçirdiklerini söylemişlerdir.

Sosyal Bağlar ve Yer Aidiyeti

İngiltere'de yapılan bir araştırmaya göre (Hummon, 1992) bir alanda sosyal homojenlik arttıkça, sakinler arasında yer aidiyetinin arttığı ifade edilmektedir. Bu durum, ortak ihtiyaçların toplu olarak karşılanmasına yönelik eğilimle açıklanabilir. Benzer yaşam tarzlarının sonucu bireyin yer ile ilgili sosyal kimliği oluşur. Son yıllarda yapılan araş-

tırmalar insanların mekân aidiyetlerinin mahallelerinin yerleşim yapısından duydukları tatmin düzeyinden olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir (Desmond, 2017, Bozalp, 2016, Calvino, 2002). Kâğıthane'de yapılan araştırmada "mahalleye ait olduğunuzu hissediyor musunuz?" sorusuna örneklemin %78.3'ü "evet" derken, sadece %12.2'si "hayır" ve %8'i "bazen" yanıtı vermiştir. Bu bulgu güçlü bir yer aidiyeti düzeyini göstermektedir.

Dernek üyelikleri sorulduğunda, örneklemin %29.2'si "siyasi derneklere", %23.6'sı sivil toplum kuruluşlarına (STK) üyeliklerini dile getirmişlerdir. Görüşülenlerin yarısından fazlasının bir derneğin üyesi olması alanda güçlü bir toplumsal bağlılık düzeyi olduğunu göstermektedir.

Hummon'a (1992) göre, yer duygusu, çok boyutlu bir kavrayış, toplumsal memnuniyet, aidiyet ve kimlik anlamına gelir. Toplumsal aidiyet mahalleye duygusal bağlanma anlamına gelmektedir. Görüşülen mahalle sakinleri yaşadıkları alanı sahiplenmekte, sorunlarına çözüm aramak üzere yerel yönetim ile birlikte çalışmalar yapmaktadır (Pulat Gökmen vd., 2014) (Şekil 3). Kâğıthane örneğinde görüşülenlerin çoğunluğu (%73.9), bir dönüşüm projesi uygulandığında aynı mahallede kalmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, proje sahiplerinin mahallede kalmasının ne kadar önemli olduğuna ilişkin tutum sorusuna verilen cevaplarla doğrulanmaktadır: örneklemin % 90'ından fazlası bu konunun önemli veya çok önemli olduğunu söylemiştir.

Şekil 3. Yoğun kentsel doku-güçlü sosyal bağlar.

Yerinde Dönüşüm Eğilimi

Yerinde dönüşüm eğilimi, çalışmada yer aidiyetinin önemli göstergelerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm ile ilgili olarak yaşayanların görüşleri şöyle özetlenebilir: Görüşülen kişilerin %43.9'u 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun konusunda bilgi sahibi olmuştur. %34'ünün hiç fikri yoktur, %22.1'inin konuya ilişkin bilgisi azdır. Kentsel dönüşüm konusundaki bilgilenmenin toplum liderleri tarafından ve mahallede düzenlenen toplantılarla aktarıldığı anlaşılmaktadır. Görüşülen kişilerin %45.8'i medya aracılığıyla, %32.7'si arkadaşlarından, meslektaşlarından ve tanıdıklarından, %21.5'i Belediye'den bilgi edindiğini ifade etmektedir.

Kentsel dönüşümün kendileri için ne anlama geldiği sorulduğunda, görüşülenlerin %21.9'u kentsel dönüşümün binaları güçlendirmek için olduğunu ifade etmiş, %21.1'i yeniden yapılanma ve değişim için olduğunu belirtmiş, %11.1'i planlı kentleşme, %9'u da modernleşme anlamına geldiğini söylemiştir. Geri kalanların (%36.9) alandaki kentsel dönüşüm süreci hakkında bilgisi olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu tür bir dönüşüm ve yeniden yapılanmada hangi konut türünün daha iyi olduğu sorulduğunda; görüşülen kişilerin %39.5'i site, %27.7'si müstakil ev, %20.2'si ise apartman dairesi tercih ettiğini söylemektedir.

Yerinde dönüşüm konusunu %51 oranında kişi önemli bulmaktadır. Benzer şekilde, kiracılar da yerinde dönüşümü %44.8 oranında önemli görmektedirler. Bunun anlamı dönüşüm sürecinde mahalledeki sosyal örüntünün sürekliliğinin sağlanmasının yerleşim sakinlerinin büyük çoğunluğu tarafından çok önemli bulunduğudır.

Çalışmada konut sahipleri ve kiracıların kentsel dönüşümün tasarım ve uygulama aşamalarında alınacak kararlara katılımı, mekânı kendine mal etmeleri ve ait hissetmeleri açısından önemli bulunmuştur. Görüşülen kişilerin %45.1'i “karar verme” süreçlerini “önemli”, %48.0'i “çok önemli” bulduklarını ifade etmişlerdir.

Kendilerini yaşadıkları mahalleye ait hissedenlerin büyük bir oranda olduğu tespit edilen araştırmada, uzun süredir aynı mahallede yaşamalarından kaynaklanan güçlü bir aidiyet duygusuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Oturulan konuttan memnuniyetin yüksekliği ve güvenli bir çevrede yaşadığını düşüncesi de aidiyet duygusunun güçlülüğünü açıklar niteliktedir. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve mahalle ölçeğinde dayanışmanın ve yaşayanlar arasında ortak bir geçmişe sahip olarak mahallenin sorunlarıyla birlikte başa çıkmanın yine güçlü bir aidiyet duygusunu gösterdiği söylenebilir.

Sonuç

Çalışmada belirlenen kriterler doğrultusunda incelenen yer aidiyeti olgusu yüksek düzeyde çıkmıştır. Yerleşme sakinlerinden alınan bilgilerin, yaşanabilir çevreler oluşturması beklenen kentsel dönüşüm politikalarına önemli bir girdi olması gerekir. Bu bilgi kentsel dönüşüm politika ve uygulamalarına aktarılabilir. Kâğıthane'de yapılacak bir kentsel dönüşüm projesinde bugünkü uygulamada görülen bireysel dönüşüm yerine mahalledeki sakinlerin yerlerinden edilmeksizin yaşamlarını sürdürmelerine olanak sağlayan bir “yerinde dönüşüm modeli” tasarlanması daha uygun olacaktır. Böyle bir modelin gerçekleştirilebilmesi için gerekli koşul aynı mahallede uygun fiyatlı yeni konut çözümleri geliştirmek ve inşa etmek olarak görülmektedir. Dönüşüm modelinin uygulanması durumunda; öncelikle alanda yaşayan ve mahallesine ilişkin aidiyet duygusu yüksek olan halkın ve diğer tüm aktörlerin planlama karar süreçlerine katılımının sağlanması önemli görülmektedir. Yerel yönetimlerce alanın problemlerini çözecek nitelikte bir planlama çalışmasının yapılması öncelik kazanmaktadır.

Kentsel dönüşüme yönelik yasanın temel amacına uygun olarak gerçekleştirilen uygulamalarda ilk hedefin mahallelerde yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yaşanabilir alanlar oluşturulması olduğu söylenebilir. Ancak mahalle sakinlerinin yenilenme sonrasında evlerine geri döneme-

melerinin kentte yaşama hakları ile ilgili bir sorun teşkil ettiği açıkça görülmektedir. Bu soruna yönelik olarak, dönüşüm politikaları içinde mahalle sakinlerinin aidiyet duygusunun dikkate alınmasının ve uygulamalarda yer bulmasının gerekliliği önem kazanmaktadır.

Devlet politikaları şeklinde gelişen, halkın sürece yeterli düzeyde katılımına olanak vermeyen yeni uygulamalar sorunlar yaratmaktadır. Bu nedenle, uygulanabilir bir dönüşüm için mahallede yaşayan halkı sürece dahil eden konut politikaları gereklidir. Öte yandan, bireysel dönüşümlerin yönlendirdiği plansız yenileme, kent kimliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Alanın fiziksel ve sosyal dokusunu önemseyen, sosyal ağları teşvik eden ve koruyan politikalar oluşturulmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

Kaynaklar

- Appadurai, A., 1996, *Modernity at Large: Cultural Dimensions to Globalisation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bonaiuto, M., Fornara, F., Bonnes, M., 2003, "Indexes of Perceived Residential Environment Quality and Neighbourhood Attachment in Urban Environments: A Confirmation Study on the City of Rome, *Landscape and Urban Planning*, 65 (2003), pp. 41-52.
- Bonaiuto, M. and Bonnes, M., 2000, "Social-Psychological Approaches in Environment-Behavior Studies", in *Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research, Underlying Assumptions, Research Problems, and Methodologies*, Ed. by S. Wapner, J. Demick, T. Yamamoto, H. Minami, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, pp. 67-78.
- Bozalp.M., 2016, "Kent ve Gözetim: Geleneksel Kentten Modern Kente", *Kent Fragmanları*, (Eds). Sarı, Öç, Esgin, A., sf.187-237, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Brower, S. N., 1980, 'Territory in urban settings', in *Environment and Culture*, Altman, I., Rapoport, A. and Wohlwill, J. F. (Eds.) pp.179-207. New York: Plenum Press.
- Brown, B.B. and Perkins, D.D., 1992), 'Disruptions in place attachment' in *Place Attachment*, Altman, I. and Low, S.M. (Eds.) pp.279-303. London: Plenum Press.
- Brown, B., & Werner, C., 1985, "Social cohesiveness, Territoriality, and Holiday Decorations: The Influence of Cul-de-sacs", *Environment & Behavior*, 17, 539-565.
- Calvino, I., 2002, *Görünmez Kentler*, "Kentler ve Anı", çev. Işıl Saatchioğlu, YKY, İstanbul.
- Campbell, A., P. E. Converse and W. L. Rodgers: 1976, *The quality of American life: perceptions, evaluations, and satisfactions* (Russell Sage Foundation, New York).
- Desmond, D.M., 2017, *Evicted*, Penguin Random House, UK.
- Dülgeroğlu, Y., Pulat Gökmen, G., Özsoy, A., 2014, *Sürdürülebilir Mekansal ve Toplumsal Dönüşüm İçin Bir Model*, İTÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi.
- Dulgeroglu, Y., Ozsoy, A., Pulat Gokmen, G., 2014, "Urban Transformation Triggered by New Legal Regulations in Istanbul", *International Journal for Housing Science*, Vol: 38, No: 2, pp. 139-148, USA.
- Hannerz, U., 1996, *Transnational Connections: Culture, People, Places*. Oxford: Open University/ Oxford University Press.
- Harris, P.,B., Brown, B., B., Werner, C., M., 1996, "Privacy Regulation, Place Attachment Predicting Attachment to a Student Family Housing Facilities" *Journal of Environmental Psychology* 16 (4), s. 287-301.
- Hay, R. (1998). "Sense of Place in Developmental Context", *Journal of Environmental Psychology*, 18, 5-29.
- Hummon, D. M., 1992,. "Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place", in *Place Attachment*, I. Altman, & S. Low (Eds.), New York: Plenum.
- Livingston, M., Bailey, N., and Kearns, A., 2008, *People's Attachment To Place – The Influence of Neighbourhood Deprivation*, the Chartered Institute of Housing/Joseph Rowntree Foundation, Glasgow University, UK.
- Low, S. M., & Altman, I., 1992, "Place Attachment: A Conceptual Inquiry", in *Place Attachment*, I. Altman, & S. M. Low (Eds.), pp. 1-12. New York and London: Plenum Press.
- Meyrowitz, J., 1985, *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behaviour*. Oxford: Oxford University Press.
- Pulat Gokmen, G., Dulgeroglu, Y., Ozsoy, A., 2014, 1-4 Temmuz, "Dweller's Place Attachment in Housing Environments & Housing Policy", 26. ENHR 2014 Uluslararası Konferansı, "Beyond Globalisation: Remaking Housing Policy in a Complex World", WS08: "Housing in Developing Countries", Edinburg, İngiltere.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R., 1983 *Place Identity: Physical World Socialization of the Self*, *Journal of Environmental Psychology*, 3, pp.57-84.
- Relph, E., 1976, *Place and Placenessness*, London, Pion.
- Rojek, C. and Urry, J., 1997, *Touring Cultures: Transformations of Travel and Theory*, London: Routledge.
- Rubinstein, R.L. and Parmlee, P.A., 1992, 'Attachment to place and the representation of the life course by the elderly', in *Place Attachment*, Altman, I. and Low, S.M. (Eds.) London: Plenum Press.
- Sampson, R., Raudenbush, S. W., and Earls, F., 1997, 'Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy', *Science*, 277: pp.918-24.
- Scannell, L. and Gifford, R., 2010, "Defining place attachment: A tripartite organizing framework", *Journal of Environmental Psychology* 30 (2010) 1-10.
- Seamon, D., 1993, "Different Worlds Coming Together", in *Dwelling, Seeing, and Designing, Towards A Phenomenological Ecology*, Ed. by D. Seamon, State University of New York Press, pp. 219-246.